

Şems ile Mevlâna Ekseninde Örnek İnsanî İlişkileri ve Özveri Exemplary Human Relations and Devotion in The Axis of Shams and Rumi

Nimet YILDIRIM¹

Orcid: <http://orcid.org/0000-0001-6544-7573>

E. mail: sahname79@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32955/neuram2023-12-8.ch20>

Abstract:

Among the developments that significantly impacted Mawlana Jalal ud- Din's life, his meeting with Shams al-Tabrîzî is considered one of the most important events. Mawlana's advanced union of heart with Shams, the love, human relations, and devotion between them, and this degree of fusion, the different scenes of his life, and the spiritual changes he underwent can be traced more clearly and more intensely in the Mathnawi than in any of his other works. Rumi also lost his beloved spiritual mentor and source of inspiration in the presence of Shams.

Mawvlana's meeting with Shams-i Tebrizî, the sun of Mawlana, and the profound change this meeting brought him. "The relationship between Mawlana and Shams is the same as between Moses and Khidr." With all his virtue, maturity, greatness, and miracles, with the light and mystery he possessed, Mawlana wanted to reach the conversation of the friends of truth. He searched and searched and finally found Shams, the most virtuous and the greatest.

Keywords: Shams-i Tabrizi, Mawlana, Love, Devotion

Özet:

Mevlanâ Celaluddîn'in hayatında önemli ve kesin etkileri olan gelişmeler arasında Şems-i Tebrîzî ile görüşmeleri en önemli olaylardan biri olarak kabul edilir. Mevlana'nın Şems ile ileri düzeyde bir gönül birliği, aralarındaki sevgi, insani ilişkiler ve özveri ve bu derece bir kaynaşma, onun hayatı ve geçirdiği ruhî değişimlerin farklı sahneleri bizzat *Mesnevî*'de diğer eserlerinden daha açık ve daha yoğun olarak izlenebilir. Mevlana aynı zamanda sevgili ruhani

---

¹ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum- TÜRKİYE

mürşidi ve kendisinin ilham kaynağını Şems'in varlığı karşısında kaybetmiştir. Mevlana'nın güneşi Şems-i Tebrizi, Mevlana ile buluşması ve bu buluşmanın kendisinde ortaya çıkardığı değişim alabildiğine derindir. "Mevlana ile Şems'in ilişkisi, Musa ile Hızır'ın ilişkisinin aynıdır." Mevlana bütün erdemi, erginliği, ululuğu, büyüklüğü ve kerametleriyle; sahip olduğu ışık ve gizemle hak dostlarının sohbetine erişmek istiyordu. Aradı, aradı ve sonunda da en ergin, en ulu olanı Şems'i buldu.

Anahtar Kelimeler: Şems-i Tebrizi, Mevlana, Sevgi, Özveri

***

Giriş:

عشقهای کز پی رنگی بود

عشق نبود عاقبت ننگی بود

کاش کان هم ننگ بودی یکسری

تا نرفتی بر وی آن بد داوری

خون دوید از چشم همچون جوی او

دشمن جان وی آمد روی او

دشمن طاووس آمد پر او

ای بسی شه را بکشته فر او

Aşk değil sadece güzellik uğruna olan aşklar

Sonunda pişmanlık ve utanç getirir bu aşklar

Keşke o da baştan ayağa ayıplı olsaydı da

Yapışmasaydı böyle bir kötü yazgı yakasına

Gözlerinden ırmak gibi kan akmaya başladı onun
Can düşmanı güzelliği, güzel yüzü oluverdi onun

Tavus kuşunun tüyü kendi can düşmanı oluverir
Nice hükümdarların güçleri, ölümlerinin sebebi oluverir.¹

زانک عشق مردگان پاینده نیست
زانک مرده سوی ما آئنده نیست

عشق زنده در روان و در بصر
هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

عشق آن زنده گزین کو باقیست
کز شراب جانفزایت ساقیست

عشق آن بگزین که جمله انبیا
یافتند از عشق او کار و کیا

تو مگو ما را بدان شه بار نیست
با کریمان کارها دشوار نیست

Çünkü ölümlere aşk sürüp gitmez ki!

---

¹ Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-yi Ma'nevî* (yay. Muhammed Alî-yi Muvahhid) Tahran 1396 hş., I, 15, (beyitler: 207-210).

Çünkü ölümler tekrar dirilip kalkıp bize gelemmez ki!
Ruhta, göz önündeki diri aşk, gerçek sevgiliye olan aşk
Her an yenilenir ve goncadan da taze, daha diri olur

Sonsuz ve ölümsüz olan, her ân cana can katan
Sonsuzluk şarabıyla kandıran O dirinin aşkını seç, ona aşık ol!

Bütün peygamberlerin aşkıyla güç sahibi oldukları
O güzelin aşkını seç!

“O ulu dergaha erişmemize izin yok” deme
Ulular, bağışlayanlar için zor diye bir şey yok! ¹

من چه گویم یک رگم هشیار نیست
شرح آن یاری که او را یار نیست

شرح این هجران و این خون جگر
این زمان بگذار تا وقت دگر

O eşsiz sevgilinin özelliklerini nasıl söylerim?!
Bir damarım bile uyanık değil benim!

Bu ayrılığın, bu ciğer yarasının derdini

---

¹ Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-yi Ma'nevî*, I, 15 (beyitler: 219-223).

Başka bir zaman söyleyeyim bırak şimdi”¹.

گفتمش پوشیده خوشتر سِرِّ یار
خود تو در ضمن حکایت گوش دار

خوشتر آن باشد که سرِّ دلبران
گفته آید در حدیث دیگران

Şöyle dedim: “Sevgilinin sırları daha iyi gizli kalsa

Sen aç akıl kulağını, sonrasını hikâyelerden anla

Güzellerin gizemlerini bırak başkaları anlatsın

Bu daha güzel daha tatlı.”²

Şems-i Tebrizî, Mevlana’yı, onunla buluşmasını ve bu buluşmanın kendisinde ortaya çıkardığı derin değişimi şu dizelerle dillendiriyor:

«خوب گویم و خوش گویم؟»

از اندرون روشن و منورم.

آبی بودم بر خود می جوشیدم و می پیچیدم

و بوی می گرفتم تا وجود «مولانا» بر من زد، روان شدم.

اکنون می روم:

خوش و تازه و خرم.

¹ Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-yi Ma’nevî*, I, 11 (beyitler: 131-132)

² Celâluddîn -i Belhî, *Mesnevî-yi Ma’nevî* (yay. Muhammed Alî-yi Muvahhid) Tahran 1396 hş., I. 11 (beyitler: 126-127).

Güzel söylerim, tatlı söylerim

İçim ışııl ışııl, aydınlık benim

Durgun bir suydum, kaynardım kendi kendime

Döner dururdum etrafımda, kokardım bile

Birden Mevlana'nın varlığı şimşek gibi çaktı canıma

Çay oldum, ırmak oldum başladım akmaya

Akıyorum tatlı tatlı şimdi

Mutlu, kutlu ve pırıl pırılım şimdi ¹

Mevlâna, Şems'i gönlünden kopup gelen ne denli derin arzu ve isteklerle aradığını, onu kavuşunca neler yaşadığını, onun erdemi ve üstün özelliklerini şu şekilde dizelerine aktarıyor:

سفر کردم به هر شهری دویدم
به لطف و حسن تو کس را ندیدم

ز هجران و غریبی باز گشتم
دگر باره بدین دولت رسیدم

از باغ روی تو تا دور گشتم
نه گل دیدم نه یک میوه بچیدم

---

¹ Muvahhid, Muhammed Ali, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, Tahran 1392 hş., s. 237.

به بدبختی چو دور افتادم از تو
ز هر بدبخت صد زحمت کشیدم

چه گویم مرده بودم بی تو مطلق
خدا از نو دگر بار آفریدم

عجب گویی منم روی تو دیده
منم گویی که آوازت شنیدم

بهل تا دست و پایت را ببوسم
بده عیدانه کامروز است عیدم

تو را ای یوسفِ مصر ارمغانی
چنین آینه روشن خریدم

Koştum durdum bütün şehirlerde, baştanbaşa gezdim ben

Görmedim kimseyi senin inceliğinde, güzelliğinde ben

Kurtuldum ayrılıktan, gariplikten döndüm

Bir kez daha bu devlete eriştim ben

Uzaklaşınca güzel yüzünün bahçesinden

Ne bir gül gördüm, ne bir meyve derdim ben

Ne söylerim: “Ölmüştüm sensizlikte kuşkusuz ben

Tanrı yeniden yarattı, can verdi, dirildim ben”

Öpeyim bırak ellerini, ayaklarını senin

Ver bayramlığı, bayramımdayım bugün ben

Sana ey Mısırlı Yusuf, bir armağan

Böyle ışıltılı bir ayna aldım getirdim ben ¹

Şems 642/1244 yılında Konya'ya geldi. Gelişinden on altı ay sonra 643/1245 yılında Konya'dan ayrıldı. Daha sonra ikinci kez 644/1246 yılında Konya'ya bir kez daha geldi. Ardından 645/645 yılında bir daha dönmek üzere Konya'yı terk etti ve artık gözlere görünmez oldu. Bu gidişle Mevlana'yı derin üzüntülere saldı. ²

Bu gizemli ulu kişi, Mevlana tarafından “en ulu hükümdar”, sırların en ulu sahibi”, canın en ulu sultanı”, “ışık kaynağı”, “canın canının canı”, “dokuz feleğin kandili”, “rahmet denizi”, “evrenin kıvancı”, “lütuf güneşi”... gibi nitelendirmelerle anar. ³

Vuslat Huması'sın sen a gönül uç! Neden uçmazsın sen?

Kimse tanımaz seni ne insan ne peri kimsin sen?

Bir ân topraklara karışırırsın vefandan, bir an

Arş'i, Ferş'i, iki evreni aşar gidersin sen

Yıldızlar gibi bütün akıllar, bilgiler

Evrenin güneşi sensin, perdeleri parçalar gidersin sen ⁴

Sultan Veled, *İbtidânâme*'sine “Musa ile Hızır” hikayesiyle başlar: Musa, halk kitlelerine kutsal mesajı iletmek, onları doğru yola erdirmek için gönderilmiş büyük bir peygamberdir. Açıkta açığa Tanrı'nın kutsal

¹ Mevlana, Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Dîvân-i Şems*, Tahran 1396 hş. Gazel: 1508.

² Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 19.

³ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 20.

⁴ Mevlana, *Dîvân-i Şems*, Gazel: 3071.

mesajlarını insanlara ulaştırmak için çabalar durur. Ancak Hızır bir “ulu pir” ve bir “ergin müşid” olarak evrenin her köşesini, her bucağını gezer, dolaşır; gördüğü insanlardan çok azına kendisini tanıtır. Onu görenlerden hiç biri tanımaz. Musa, peygamberlik nitelikleri ve donanımıyla donanmıştır ancak perdenin arkasında olup bitenleri asla bilmez. Musa bir öğretmene ve bir yol göstericiye ihtiyaç duyar, sonunda da Hızır’ın eteğinden yapışır.¹

Sultan Veled devamla şöyle der: “*Mevlana ile Şems’in ilişkisi, Musa ile Hızır’ın ilişkisinin aynıdır.*” Mevlana bütün erdemi, erginliği, ululuğu, büyüklüğü ve kerametleriyle; sahip olduğu ışık ve gizemle hak dostlarının sohbetine erişmek istiyordu. Aradı, aradı ve sonunda da en ergin, en ulu olanı Şems’i buldu.²

Şems’in Konya’ya gelişi, ardından Mevlana ile karşılaşması, bu şehrin sakin ve sessiz atmosferini birden bire alabildiğine hareketlendirdi. Özellikle Mevlana, ailesi ve yakın çevresinde bir tufan kopardı. Mevlana şehrin müftüsü Sultanu’l-ulemâ’nın oğluydu. Onun çok sayıda öğrencisi vardı, din adamı elbisesi giyiyor, Konya ve çevresinde sonsuz bir itibar ve saygınlık görüyordu. Bütün bunlara karşın bu adsız sansız dervişe öylesine bağlandı ki kendinden geçti, ne yaptığı farkına varmaz hallere girdi.³

Şems’in Mevlana üzerindeki etkisi öyle ileri boyutlara vardı ki; kısa sürede disiplinli, kararlı bir fakihden heyecan dolup taşan, kendinden geçmiş bir aşık yarattı. Bu gizemli, adsız sansız pir, sultanu’l-ulemâ’nın oğlunu, dersten, bilimsel çalışmalardan, tartışmalardan kenara çekti; bütün bunlardan soğuttu, ders vermeği, minberi, vaazı bir kenara bıraktı; onu raks, sema meclislerine çekti:

در دست همیشه مصحفم بود

در عشق گرفته ام چغانه

اندر دهنی که بود تسبیح

شعر است و دو بیتی و ترانه

¹ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 21.

² Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 22.

³ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 22.

ساقى درده قدح كه مايم

مخمور ز باده شيبانه

آبى برزن كه آتش دل

بر چرخ همى زند زبانه

Elimde hep Mushaf vardı

Aşık olunca çalpara aldım,

Ağzımda hep teşbih vardı

Şimdi şiir, dobeyti ve şarki

A sakî doldur kadehimizi ver bize

Gece yudumladığımız şarapla sarhoşuz biz bak

Saç bir su da serinlet yüreğimizdeki ateş

*Göklere yükseltiyor alevlerini bak*¹

Böyle sürüp giderken Sultanu'l-ulemâ'nın müritleri şiddetli bir başkaldırı başlattılar; şehrin hem ileri gelenleri ve hem de halk kesimleri ayağa kalktılar. Kısa sürede bu karşı hareket alevlendi, uygunsuz olaylar, düşmanlıklar başını alıp gitti. Ardından açıktan açığa inatlaşmalar, seviyesiz mutaassıp çevrelerin Şems ile mücadeleleri her geçen gün yaygınlaştı.

Şems, çevresindeki alanın gittikçe daraldığını görünce kimselere haber vermeden ansızın, gizliden Konya'yı terk etti ve Mevlana'yı ateşlere saldı. Bir zaman Şems'ten haber alınamadı. Nerelerdeydi? Neler yapıyordu? Bütün bunlar hep sır olarak kaldı. Derken bir gün Şems'ten bir mektup geldi. Mektubunda Şam yöresinde olduğunu bildiriyordu. Şems'in mektubuyla Mevlana'nın ürküp kaçmış olan gönlü yeniden yuvasına döndü; sıkışmış

¹ Mevlana, *Dîvân-i Şems*, Gazel: 2351.

yüreği ferahladı, içindeki heyecan yeniden coşmaya, içine sığmamaya başladı. Oğlu Sultan Veled'i onu getirmesi için Dımaşk'a gönderdi.¹

Şems'in gitmesinden sonra Mevlana'yı iyiden iyiye kaplayan gönül dağınıklığı, perişanlık, derin üzüntü, uzlet, kendisine işkence gibi gelen sessizlik kendisine yakından bağlı, kendisine gönül vermiş, onu gönüllerinin sığınağı yapmış müritlerini son derece rahatsız etti ve yaptıklarına pişman etti. Durmadan özür dilemeğe ve tövbeler etmeğe başladılar.

Aynı zamanda müşitleri Mevlana'ya eğer Şems bir ez daha dönüp Konya'ya gelecek olursa, artık bundan sonra kendisine an küçük bir saygısızlık yapmayacaklarına, ona hep en güzel şekilde hizmette bulunacaklarına, bir daha itiraz etmeyeceklerine dair sıkı sıkıya söz verdiler. Mevlana, yazıp oğluna verdiği mektubunda bu konuyu da vurgulamaktadır.²

Sultan Veled gidip Şemsi buldu, Mevlana'nın mektubunu da kendisine ilettil. Şems, kendisine karşı gelen Mevlana'nın çevresindekilerin özürlerini kabul etti ve ardından da Konya'ya döndü. Mevlana'nın meclisleri yeniden eski heyecan, canlılık ve neşesine kavuştu. Veled bu gelişmeleri şöyle aktarır: "Şems özlü sözlerini söylüyor, sema meclisi kuruluyor; müritler Şems'i iftiharla misafir edip ziyafetler veriyorlar; herkes kendi gücü ve varlığı oranında hediyeler getirip ayaklarına dökerek sunuyorlardı. Bu gelişmeler yavaş yavaş Mevlana'nın iç dünyasındaki karamsarlıkları ortadan kaldırıyor, artık müritlerinin Şems'in gerçek değerini anlayacaklarını, böylece Şems'in sonuna kadar Konya'da kalacağı umutları filizleniyordu."³

Bu umut ışıkları şiirlerinden şöyle yansiyordu:

شمس و قمرم آمد، سمع و بصرم آمد

و آن سیمبرم آمد، و آن کان زرم آمد

مستی سرم آمد نور نظرم آمد

چیز دگر ار خواهی چیز دگرم آمد

¹ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 23-24.

² Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 24.

³ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 25.

آن راه زَنم آمد توبه شکنم آمد
وان یوسفِ سیمین بر ناگه به برم آمد
از مرگ چرا ترسم کو آبِ حیات آمد
وز طعنه چرا ترسم چون او سپرم آمد

*Güneşim, ayım geldi; kulağım gözüm geldi
O gümüş tenlim geldi, o altın ocağım geldi*

*O vurguncum geldi, gözümün nuru geldi
Başka bir şey istersen, başka bir şeyim geldi*

*Neden korkayım ölümden; hayat pınarım geldi
Neden korkayım kınanmadan, benim siperim geldi*

*Buğün Süleyman'ım ben, yüzük verdin bana sen
O krallar tacı bak başımın üzerine geldi*

*Şarap içme zamanı şimdi, şimşekler çaksın aklım
Uçma zamanı şimdi, artık kolum kanadım geldi ¹*

Şems'in geri dönüşünden sonra sakinleşen ve artık sessiz kalan çevrelerin bu sessizlikleri ve pişmanlık duymaları fazla uzun sürmedi. Başkaldırıları yeniden başlayınca, itirazlar yine yükselince bu kez Şems hiç kimseye haber vermeden

---

¹ Mevlana, *Dîvân-i Şems*, Gazel: 633.

başını alıp Konya'dan çıktı ve sırlara kadem bastı. Artık bir daha kendisinden haber alınamaz oldu.¹

Mevlana'nın üzüntüsü, perişanlığı bu kez sınırları aşmış kendisini son derece rahatsız etmeğe başladı. Birinci gidişinde onun ayrılık derdi Mevlana'yı sessizliğe, bir köşeye çekilmeye itmişti; nitekim semaı, raksı, şiiri, ve gazel söylemeyi terk etmiş, herkese kapısını kapamıştı. Ancak ikinci gidişinde Mevlana eski hallerinin tersini yaşamaktaydı. Bu kez bahar mevsimindeki bahar selleri gibi kükrüyor feryad ediyordu. Şems'in yine Dımaşk tarafına gittiğini düşünen Mevlana bu sefer bizzat kendisi kalkıp Şam'a gitti. Ancak bütün aramalarına rağmen Şems'in izine bile rastlayamadı. Gittiği her yerde Şems'i arıyor, gördüğü herkese Şems'i soruyordu.² Mevlana'nın bu günlerde söylediği gazeller yüreğine yerleşen, canında dolaşıp duran dert tufanları, aşırı tutkunluk ve gariplikleri dillendirmektedir:

ای صبا حالی ز خد و خالِ شمس الدین بیار
عنبر و مشکِ ختن از چین به قسطنطین بیار

گر سلامی از لب شیرینِ او داری بگو
ور پیامی از دلِ سنگینِ او داری بیار

سر چه باشد تا فدای پای شمس الدین کنم؟
نامِ شمس الدین بگو تا جان کنم بر او نثار

من نه تنها میسر ایم : شمس دین و شه دین
می سراید عندلیب از باغ و کبک از کوهسار

روز روشن: شمس دین و چرخ گردان: شمس دین
گوهر کان: شمس دین و شمس دین: لیل و نهار

¹ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 26.

² Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 27.

A seher yeli Őemseddin'den bir haber getir

Hoten amberini, miskini Çin'den Konstantine'e getir

Söyle onun tatlı dudaklarından varsa bir selam

Aşk dolu gönlünden onun varsa bir mesaj getir

Kokusuyla sarhoşuz Őemseddin'in, şarap yudumluyoruz

Kadehiyle biz sarhoşuz, saki şarap getirme!

Baş neymiş ki feda edeyim ayağına Őemseddin'in

Adını söyle canımı saçayım ayaklarına Őemseddin'in¹

Yavaş yavaş şems ile ilgili kötü haberler Mevlana'nın kulağına geliyordu. Onun bu büyük aşkının, o anlamlar evreninin, o hakkın sırlarının tercümanının artık toprağın altında olduğu söyleniyordu. Mevlana bu haberlere asla inanmıyor, inanmak da istemiyor, şaşkın şaşkın deliler gibi feryad ediyordu:

که گفت که آن زنده جاوید بمرد ؟

که گفت که آفتاب امید بمرد ؟

آن دشمن خورشید برآمد بر بام

دو چشم بیست و و گفت: خورشید بمرد

Kim dedi: "O ölümsüz can öldü?"

Kim dedi: "O umut güneşi öldü?"

---

¹ Mevlana, *Dîvân-i Şems*, Gazel: 1081.

O güneş düşmanı çıkmış da dama

Kapattı gözlerini ve dedi: “Güneş öldü?!”

Şems’in öldüğüne inanmıyordu, ancak yaşadığına dair de herhangi bir umudu kalmamıştı. İç dünyasında canlandırdığı duygu ve düşüncelerinin etkisiyle bir yaprak gibi titriyor, binlerce üzüntü dolu hayallerle kıvranıyordu¹:

میان ما چو شمعی نور می داد

کجا شد ای عجب بی ما کجا شد

دلم چون برگ می لرزد همه روز

که دلبر نیمشب تنها کجاشد

برو در باغ پرس از باغبانان

که آن شاخ گل رعنا کجاشد

برو بر بام پرس از پاسبانان

که آن سلطان بیهمتا کجا شد

چو دیوانه همی گردهم به صحرا

که آن آهو در این صحرا کجا شد

Aramızda ışık saçıyordu kandil gibi

Nereye gitti bizsiz? Nereye gitti?

Titriyor gönlüm yaprak gibi her gün

¹ Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 28-29.

O sevgili tek başına gece yarısı nereye gitti?

Git; bahçeye, bahçıvanlara sor:

O bakmaya kıymadığım gül nereye gitti?

Git, çık dama bekçilere sor:

O eşsiz sultanımız nereye gitti?

Dolaşıp duruyorum çöllerde;

O ceylan bu çölde nereye gitti? ¹,

Şems ile ilgili gelen haberler netleştikçe, Mevlana'nın onu bir daha görme umudu birden bire ortadan kalkınca yüreği dert dolu Şems için ağıt yakar, gönülden gelen ağlamalar, sızlamalar dizelerine akar durur. Sultan Veled'in: "Mevlana Şems'i kendinde gördü" sözü: "Şems'in manasını, ruhunu ve gerçeğini kendinde gördü" anlamındadır. Artık şimdi onun sözü Şems'in sözüydü; düşüncesi Şems'in düşüncesi idi. Ona şiir söylemesini salık veren de Şems idi. Onu feryat etmeğe, kükremeğe sürükleyen de Şems idi²:

A canıma taht kurmuş! Şiir söylememi salık veren

Sabretsem de susuversem, buyruğunu tutmam diye korkarım

Tebrizlilerin kıvancı, Hakk'ın ve dinin güneşi söyle:

Belki de senin sesin benim bütün bu sözlerim ³

Divân-i Şems'ten iki gazel:

---

¹ Mevlana, *Divân-i Şems*, Gazel: 677.

² Muvahhid, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, s. 30.

³ Mevlana, *Divân-i Şems*, Gazel: 1375.

دلا نزد کسی بنشین که او از دل خبر دارد
به زیر آن درختی رو که او گلهای تر دارد

در این بازار عطاران مرو هر سو چو بی کاران
به دکان کسی بنشین که در دکان شکر دارد

ترازو گر نداری پس ترا زو ره زند هرکس
یکی قلبی بیاراید، تو پنداری که زر دارد

ترا بر در نشاند او به طراری، که می آیم
تو منشین منتظر بر در، که آن خانه دو در دارد

به هر دیگی که میجوشد، میاور کاسه و منشین
که هر دیگی که میجوشد، درون چیزی دگر دارد

نه هر کلکی شکر دارد، نه هر زیری زبر دارد
نه هر چشمی نظر دارد، نه هر بحری گهر دارد

بنال ای بلبلِ دستان، ازیرا ناله مستان
میان صخره و خارا اثر دارد، اثر دارد

بنه سر گر نمی گنجی، که اندر چشمه سوزن
اگر رشته نمی گنجد، از ان باشد که سر دارد

چراغ است این دل بیدار، به زیر دامنش می دار
از این باد و هوا بگذر، هوایش شور و شر دارد

چو تو از باد بگذشتی، مقیم چشمه ای گشتی
حریف همدمی گشتی که آبی بر جگر دارد

چو آبت بر جگر باشد، درخت سبز را مانی
که میوه نو دهد دایم، درون دل سفر دارد

A gönül!

A gönül otur gönülden haberbilerin yanına

Yürü taptaze çiçeklerle dolu ağacın altına

Bu aktarlar çarşısında gezme boşa gezer gibi

Öyle biriyle otur ki şeker olsun dükkanında

Terazın yoksa çok geçmez, keser yolunu herkes

Sahte parayı süsler de, altın der yutturur sana

Geliyorum, az bekle der, kapıya oturtur seni

İki kapılıdır o ev, boşa oturma kapıda

*Tas getirip oturma her kaynayan kazan başına
Başka bir şey vardır çünkü kaynayan her bir kazanda*

*Her kamışta şeker olmaz her altın bir üstü olmaz
Bakıř bulunmaz her gözde, inci olmaz her deryada*

*İnle ey şakıyan bülbül, çünkü sarhoşlar inlerse
İřler, iřler derinden tařlara da, kayalara da*

*Sışmazsan bırak başını; bak iğne gözüne
Başı vardır da ondandır eğer iplik sışmıyorsa*

*Uykusuz gönül bir lamba, koru eteęinle onu
Bu yelden, bu havadan geç, fitne var bu havada*

*Yelden geçip gittięinde yerleřirsin bir pınara
Yoldař olursun gönlünde pınar çağlayan bir dosta*

*Pınar çağlarsa gönlünde yeşil ağaca benzersin
Taze meyveli bir ağaç, gönül içre yolculukta ¹*

درخت و آتشی دیدم، ندا آمد که جانانم
مرا می خواند آن آتش، مگر موسی عمرانم؟

---

¹ Mevlana, *Divân-i Şems*, Gazel: 563.

دخلت التيه بالبلوى و نقت المن و السلوى
چهل سال است چون موسى به گرد این بیابانم

مپرس از کشتی و دریا، بیا بنگر عجایبها
که چندین سال من کشتی در این خشکی همی رانم

بیا ای جان تویی موسی و این قالب عصای تو
چو بر گیری عصا کردم، چو افکندیم ثعبانم

توی عیسی و من مرغت، تو مرغی ساختی از گل
چنانکه در دمی در من، چنان در اوج پرانم

منم استون آن مسجد که مسند ساخت پیغمبر
چو او مسند دگر سازد، ز درد هجر نالانم

خداوند خداوندان و صورت ساز بی صورت
چه صورت کشی بر من، تو دانی، من نمی دانم

گهی سنگم، گهی آهن، زمانی آتشم جمله
گهی میزان بی سنگم، گهی هم سنگ میزانم

زمانی می چرم اینجا، زمانی می چرند از من
گهی گرگم، گهی میشم، گهی خود شکل چوپانم

هیلولایی نشان آمد، نشان دایم کجا ماند
نه این ماند، نه آن ماند، بدانند آن من آنم

Bir ağaç, bir ateş gördüm; bir ses geldi: "Ben canânım"

Beni çağırıyor o ateş, yoksa İmran'ın Mûsâ'sı mıyım?

Sıkıntıyla girdim çöle, tattım bildircin ve helva

Musa gibi bu çölde kırk yıldır gezip durmadayım

Gemiden, denizden söz etme, gel de ilginçliklere gör

Ki ben bunca yıl gemiyle karada yol almadayım

Gel ey can, sensin Musa, şu bedense senin asan

Asâyım alırsan eline, atarsan ben ejderhayım

Sen İsâ'sın, ben kuşunum; çamurdan bir kuş yaptın

Üflersen bir nefes bana bak nasıl yücelerde uçarım!

Ben mescidin direğiyim; Peygamber'in yaslandığı

Başka yere yaslanınca hicran derdiyle ağlarım

Ey sahipler sahibi, ey suretsiz heykeltıraş

Bana ne resim çizdiğin sen bilirsin ben nadanım

Bazen taşım, bazen demir, bazen ateşim büsbütün

Bazen taşsız bir terazi, bazen terazi taşıyım

Bazen otlarım burada, bazen de otlarlar benden

Bazen kurdum, bazen koyun, bazen de ben bir çobanım

Bir şaşılır görüntü bu; hiç görüntü hep kalır mı?

Ne buna benzer, ne şuna; o bilir işte o aslım¹

Sonuç:

Mevlana ile Şems arasındaki dostluk, sevgi, insani ilişkiler ve her ikisinin birbirlerine olan bağlılıkları hem Mevlana'nın eserlerinde ve hem de *Makâlat-i Şems*'te ayrıntılarıyla gözler önüne serilmektedir. Bütün bunlar aynı zamanda sufi kaynaklarda ve tasavvuf büyüklerinin eserlerinde de dile getirilmektedir. Bu kaynaklardaki bilgilerden hareketle bu iki bilge arasındaki ilişki ve birliktelik en anlamlı şekilde Mevlana'nın oğlu Sultan Veled tarafından dillendirilmiştir. Sultan Veled, babasıyla Şems arasındaki ilişkileri ve onların birbirlerine karşı konumlarını belirtirken; “Mevlana ile Şems’in durumu Musa ile Hızır arasındaki ilişki gibidir. Musa Peygamber iken Hızır bir mürşit olarak bilinir. Musa, peygamber olmasına karşın perde arkasında olup bitenleri bilemez. Bir yol göstericiye ihtiyaç duyar, Hızır’ı görür görmez eteğinden yapışır ve birlikte oldukları sürece ilişkileri bu doğrultuda sürer.”

Mevlana'nın, *Dîvân-ı Kebîr*'indeki şiirlerin çoğunu Şems ile buluşmasından sonra söylediği kabul edilir. Mevlana'nın bu şiirlerinde genellikle “Şems” mahlasını kullandığı bilinmemektedir. *Dîvân-ı Kebîr*'deki şiirlerde genellikle “Şems”, “Sems-i Tebrîzî” mahlasları kullanıldığından esere *Dîvân-ı Şems* veya *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî* adı da verilir. Bu da onun Şems'e olan sevgisi, aşkı ve o büyük pir karşısındaki özverisi ve fedakârlığını oraya koymaktadır. Bu makalemizde, bu iki büyük sufînin aralarındaki sevgi, aşk, fedakârlık, insani değerler ve karşılıklı özverilerini şiirlerinden hareketle değerlendirmeye çalıştık.

---

¹ Mevlana, *Dîvân-ı Şems*, Gazel: 1414.

KAYNAKÇA

Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-yi Ma'nevî* (yay. Muhammed Alî-yi Muvahhid) Tahran 1396 hş., I, 15, (beyitler: 207-210).

Mevlana, Celâluddîn Muhammed-i Belhî, *Dîvân-i Şems*, Tahran 1396 hş.

Muvahhid, Muhammed Ali, *Makâlât-i Şems-i Tebrizî*, Tahran 1392 hş.